

prof. UG dr hab. Maria Kaźmierczak

Gdańsk, 18 czerwca 2025

Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego

Recenzja

rozprawy doktorskiej Magistra Pawła Ciesielskiego:

„Wybrane uwarunkowania uprzedzeń wobec osób dobrowolnie bezdzietnych oraz możliwości ich redukcji”

Promotorka: prof. UAM dr hab. Lucyna Bakiera

Na podstawie decyzji o powołaniu na recenzentkę przez Radę Naukową Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawiam szczegółową ocenę rozprawy doktorskiej mgra Pawła Ciesielskiego celem udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rozprawa spełnia wymogi ustawowe.

Tematyka rozprawy doktorskiej

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska podejmuje temat dobrowolnej bezdzietności, którego analiza może być osadzona w ramach klasycznych teorii rozwoju, cyklu życia oraz tożsamości, mimo iż zagadnienie to nie zajmuje centralnego miejsca w rozważaniach ich autorów. Recenzowana praca stanowi udaną próbę wypełnienia tej luki, a mgr Paweł Ciesielski prezentuje aktualne i istotne z perspektywy polskiej rzeczywistości ujęcie charakterystyki oraz motywacji osób podejmujących decyzję o rezygnacji z prokreacji. Co istotne, Autor uwzględnia również kontekst negatywnych postaw społecznych wobec osób świadomie decydujących się na bezdzietność oraz podejmuje próbę opisu mechanizmów odpowiedzialnych za powstawanie i modyfikację tych uprzedzeń. Tym samym Doktorant podejmuje temat obecny w debacie publicznej, istotny dla różnych aktorów życia społecznego i uwzględniany w procesach decyzyjnych na poziomie politycznym. Problematyka ta

dotyczy również społecznej wrażliwości wobec osób niepełniących ról rodzicielskich lub, szerzej ujmując, wybierających alternatywne formy życia rodzinnego. W rozprawie wyraźnie wybrzmiewa postulat dojrzałego i świadomego podejmowania decyzji o prokreacji, co ma istotne znaczenie dla rozwoju familiologii. Proponowane przez Doktoranta interwencje, mające na celu destygmatyzację osób dobrowolnie bezdzietnych, stanowią ważny element działań psychologicznych, a zarazem zachęcają do uwzględnienia tej grupy w szerszej dyskusji na temat społecznych mechanizmów stygmatyzacji i krzywdzących stereotypów. W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa ta ma istotne znaczenie nie tylko w wymiarze naukowym, lecz również w kontekście praktycznych implikacji wynikających z przeprowadzonych badań.

Ocena rozprawy

Rozprawa doktorska mgra Pawła Ciesielskiego składa się z cyklu pięciu publikacji, jednej o charakterze teoretycznym i czterech raportów z badań. Cykl doktorski jest tematycznie spójny, a kolejne publikacje poruszają klarownie wyartykułowane problemy – od opisu problematyki dotyczącej dobrowolnej bezdzietności, poprzez konstrukcję i walidację narzędzia badawczego, do działań interwencyjnych. W związku z powyższym uznaję, że cykl publikacji dotyczy dającego się wyodrębnić problemu naukowego.

Rozprawę otwierają streszczenia w języku angielskim i polskim oraz spis publikacji naukowych stanowiących jej treść. Cykl pięciu prac opublikowanych w latach 2022-2025 to: jeden rozdział w recenzowanej monografii wieloautorskiej, trzy artykuły naukowe w czasopismach z listy *Journal Citation Reports (JCR)*, posiadających współczynnik wpływu *Impact Factor (IF)*: *Current Psychology* (IF = 2,5), *European Journal of Psychological Assessment* (IF = 3,2), *Scandinavian Journal of Psychology* (IF = 1,8) oraz jeden artykuł w czołowym polskim czasopiśmie psychologicznym – w *Rocznikach Psychologicznych*. W trzech publikacjach Doktorant jest jedynym autorem, w dwóch – pierwszym autorem, a swój wkład w powstanie dwóch prac przygotowanych wraz z Promotorką rozprawy doktorskiej szacuje każdorazowo na 95% (opracowanie koncepcji projektu, zbieranie danych, analizy statystyczne, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury).

W skład cyklu wchodzi:

- Ciesielski, P., Bakiera, L. (2022). Nastawienia rodzicielskie młodych dorosłych w kontekście rozwoju psychospołecznego – rozważania teoretyczne. W: L. Bakiera (red.), *Rodzicielstwo w zmieniającym się świecie* (s. 87–101). Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM.
- Ciesielski, P., Bakiera, L. (2024). Childfreeness in Poland – group description and reasons behind not wanting to have children. *Current Psychology*, 43(39), 30644–30654.
<https://doi.org/10.1007/s12144-024-06461-z>
- Ciesielski, P. (2024a). Construction and Validation of a Tool for Measuring Prejudice Toward Childfree People. *European Journal of Psychological Assessment*,
<https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000822>
- Ciesielski, P. (2024b). Predictors of prejudice towards childfree individuals in Poland. *Scandinavian Journal of Psychology*, 65(3), 403–410.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12985>
- Ciesielski, P. (2025). Counterstereotypical Materials as a Method of Reducing Prejudice Toward Childfree People. *Roczniki Psychologiczne*, 27(3), 255–270.
<https://doi.org/10.18290/rpsych2024.0014>

Wprowadzenie to wyczerpujący przegląd tez i doniesień empirycznych na temat zjawiska dobrowolnej bezdzietności. Osoby dobrowolnie bezdzietne – ODB, według Autora (por. Wprowadzenie), zdecydowały się na nieposiadanie dzieci mimo braku przeszkód biologicznych, a ich decyzja nie była wynikiem wyboru alternatywnej drogi życiowej (np. duchowni w Kościele katolickim, na których nałożony jest wymóg celibatu). W tej części rozprawy Doktorant skutecznie przekonuje czytelników o konieczności teoretyczno-empirycznego zgłębiania i poszerzania wiedzy na temat wybranych aspektów psychospołecznego funkcjonowania ODB. Zauważalna jest precyzja, z jaką mgr Ciesielski odnosi się do złożoności omawianej problematyki przywołując perspektywy

psychologii rozwoju, osobowości, społecznej czy metodologii badań w celu uzasadniania kolejnych kroków zrealizowanego przedsięwzięcia teoretyczno-badawczego.

We Wprowadzeniu mgr Ciesielski prezentuje Model teoretyczny pracy (Rysunek 1, str. 28). Stanowi on dobre podsumowanie dokonanego w tej części rozprawy przeglądu literatury. Ukazuje wielowątkowość zjawiska dobrowolnej bezdzietności i uprzedzeń wobec ODB. Z jednej strony zauważalna jest fragmentaryczność aktualnej wiedzy na temat charakterystyki tych osób, a z drugiej wpisywanie się mechanizmów kształtowania interesujących Doktoranta uprzedzeń (ich powstawania, modyfikacji i redukcji) w ogólniejsze procesy wyznaczające postawy społeczne. Z pewnością mgr Ciesielski próbuje uwzględnić wspomniane, liczne perspektywy teoretyczne, a mianowicie psychologii rozwoju, osobowości, poznawczą i metodologiczną w jednym modelu, co uznaję za wartościowe, acz odważne i pewnie niemożliwe do zweryfikowania w jednym projekcie badawczym z racji niejako uzupełniających się ale jednak autonomicznych celów w ramach obszarów A i B. Celem zwiększenia klarowności przedstawionego na Rysunku 1 modelu być może warto by było rozważyć wyjaśnienie etykiety „Psychologiczna charakterystyka jednostki” poprzez jej uszczegółowienie, np. psychologiczna charakterystyka osoby uprzedzonej / indywidualne różnice w nasileniu uprzedzeń, a na poziomie owych charakterystyk wskazać ich teoretyczny kontekst zachowując podobny poziom szczegółowości oraz odwołując się do ich natężenia. „Lęk przed śmiercią”, „Orientacja na dominację społeczną” czy „Kolektywny narcyzm” (zakładam, że wysokie) wydają się jednak odnosić do węższego obszaru w strukturze psychicznej w porównaniu z globalnymi „osobowością” czy „celami”. Z pewnością jest to ważny komponent modelu z uwagi na to, że jak sam Autor pisze we Wprowadzeniu, większa wiedza na temat charakterystyki nie tylko osób dobrowolnie bezdzietnych ale i przejawiających określone postawy wobec nich może sprzyjać osłabieniu uprzedzeń. Z tego względu w przyszłych publikacjach, zwłaszcza monograficznej, warto rozważyć te korekty i odróżnić ten komponent od omawianych w Publikacjach 1 i 2 charakterystyk ODB.

Przejdę zatem do oceny kolejnych publikacji tworzących osiągnięcie doktorskie.

Publikację nr 1 należy uznać na próbę teoretycznego uzasadnienia znaczenia tematyki podejmowania decyzji o dobrowolnej bezdzietności z perspektywy rozwojowej. Publikacja nie dotyczy uprzedzeń wobec ODB, choć poprzez zwrócenie uwagi na złożoność i nieoczywistość powodów decyzji o rodzicielstwie lub bezdzietności analizuje jej konsekwencje, również w postaci odbioru społecznego. Doktorant podjął próbę ujęcia dobrowolnej bezdzietności w ramy stadialnej koncepcji rozwoju psychospołecznego Eriksona, co stanowi innowację i wyraz zmierzenia się z pewnym wykluczeniem tych osób w klasycznych teoriach rozwoju. Doceniam ostrożność mgra Ciesielskiego w formułowaniu wniosków odnośnie obecnej w przytaczanych publikacjach normatywności biegu życia rodzinnego (pożądana decyzja o rodzicielstwie), gdy podejmował refleksję nad doświadczeniami w rodzinie pochodzenia, ukształtowania tożsamości czy oceny jakości życia. Niemniej jednak Doktorant wskazał na powtarzające się wątki w badaniach nad ODB, czyli zgłaszane problemy w rodzinie pochodzenia czy wzmożoną autonomię. Interesującym zagadnieniem, tutaj potraktowanym nieco skrótowo (choć zaadresowanym w późniejszych publikacjach), jest również kwestia realizacji potrzeby generatywności przez osoby świadomie rezygnujące z rodzicielstwa.

Publikacja nr 2 ukazała się w międzynarodowym czasopiśmie zajmującym się współczesnymi wyzwaniem, przed jakimi stoi psychologia. Uważam, że opublikowanie pracy, która silnie uwzględnia specyfikę polską (jak choćby wskazuje tytuł) w tak poczytnym, międzynarodowym periodyku, to ogromne osiągnięcie Doktoranta. Moim zdaniem, Doktorant udowodnił, że poruszana przez Niego problematyka, nawet jeśli osadzona w konkretnych realiach społecznych, wpisuje się w powszechniejsze trendy społeczno-kulturowe. Praca to raport z badań ilościowych i jakościowych, przeprowadzonych na dwu dużych grupach osób ($n_1 = 665$, $n_2 = 461$). Weryfikowane hipotezy badawcze wpisującą się w cele z części A doktoratu. Metodologię obu badań oceniam bardzo wysoko (m.in. dotarcie do różnorodnej, stratyfikowanej próby). Uzyskane wyniki wskazały na znaczenie indywidualnych charakterystyk w powstawaniu decyzji o bezdzietności, które po części potwierdziły tezy zawarte w Publikacji 1 (m.in. nasilona potrzeba autonomii). Zwraca uwagę wysoki poziom dyskusji. Mgr Ciesielski niezwykle wnikliwie i samokrytycznie podszedł do możliwych

ograniczeń przeprowadzonych badań, co jako recenzentce w przewodzie doktorskim, wypada mi jedynie pochwalić.

Dla klarowności oceny rozprawy doktorskiej prosiłabym Doktoranta o wyjaśnienie, czy zebrane dane w ramach *Collective Narcissism Monitor* można traktować jako część grantu *Maestro Mindful gratitude meditation as an intervention to address collective narcissists hostility in the face of intergroup exclusion*, przy którym mgr Ciesielski pracuje (jeśli dobrze rozumiem). A zatem warto w sposób przejrzysty podać informacje o tym, jak było finansowane badanie 1 (panel Ariadna, wynagrodzenie dla uczestników), którego wyniki zaprezentowane zostały w publikacji. W *Acknowledgements* zawarte są pewne informacje o *Ariadna Research Panel* i wykorzystaniu danych z pracy magisterskiej mgra Ciesielskiego, które warto rozwinąć na potrzeby prezentacji doktorskiej.

Kolejne Publikacje 3 – 5 dotyczyły celów sformułowanych w części B celów ogólnych i szczegółowych pracy doktorskiej, a dotyczących badania negatywnych postaw wobec osób dobrowolnie bezdzietnych w Polsce. Badania miały charakter ilościowy, kwestionariuszowy i eksperymentalny. Mgr Ciesielski nie podaje informacji o zewnętrznym finansowaniu, realizacja badań była wspierana przez Jego macierzystą Uczelnię.

Publikacja 3 to raport z konstrukcji i walidacji nowego, jednowymiarowego narzędzia badawczego do pomiaru uprzedzeń wobec osób dobrowolnie bezdzietnych (QPCF, *Questionnaire of Prejudice Toward Childfree People*). W publikacji Autor wyczerpująco uzasadnił potrzebę opracowania kwestionariusza i sprawnie wypożyczonował go na tle istniejących narzędzi (nieliczne, w tym niepublikowane). Mgr Ciesielski bazował na ogólnej definicji dobrowolnej bezdzietności i koncepcji struktury postaw (komponenty afektywny, kognitywny i behawioralny). Szczegółowo opisał proces konstrukcji narzędzia i podał wszystkie, wymagane informacje o jego właściwościach psychometrycznych. Wyniki wskazały na dodatnie korelacje QPCF z seksizmem i dehumanizacją ODB. Podsumowując, jest to sprawnie wykonany, standardowy raport prezentujący nowe narzędzie badawcze, bardzo potrzebne polskiej psychologii. Doceniam wysiłek Doktoranta i wysoką jakość wykonania wszystkich, niezbędnych kroków w trakcie tworzenia kwestionariusza (generowanie

treści stwierdzeń, sędziowanie, analiza struktury czynnikowej, analiza rzetelności, walidacja), a innowacyjność osiągnięcia doktorskiego jest w tym kontekście niezaprzeczalna. Chcę też podkreślić, że mgr Ciesielski jest jedynym autorem publikacji i QPCF, a zatem wszystkie elementy składające się na tę pracę wykonał samodzielnie pod opieką Promotorki doktoratu i przy konsultacjach ze współpracownikami.

W kolejnej, jednoutorskiej Publikacji 4 Doktorant poszukiwał predyktorów negatywnych postaw wobec ODP stosując opisane powyżej, własne narzędzie badawcze - QPCF. W badaniu wzięło udział ponad 200 osób w różnym wieku. Wyniki wskazały, że kolektywny narcyzm, prawicowy autorytaryzm i prawicowe przekonania polityczne stanowiły predyktory uprzedzeń wobec ODB. Niezwykle interesująco wybrzmiała dyskusja nad uzyskanymi, istotnymi efektami zmiennych wyjaśniających, które wpisują się w szerszy obszar badań nad uniwersalnymi predyktorami uprzedzeń. Pokazują istnienie pewnej, specyficznej „wiązki czynników” koncentrujących się wokół wspomnianych w tekście konserwatyzmu, nastawienia na hierarchię czy na akcentowanie tradycyjnych ról rodzinnych, które zresztą w prezentowanym badaniu współdzieliły efekt nasilający uprzedzenia wobec ODB.

Paradoksalnie jednak za szczególnie intrygujący uznaję brak efektu generatywności dla uprzedzeń wobec ODB. A mianowicie, w dyskusji mgr Ciesielski sformułował tezy odnośnie samego konstruktu generatywności wskazując na definicję zaproponowaną przez prof. Lucynę Bakierę, wzbogacającą koncept generatywności o aspekt autonomii. Na str. 44 autoreferatu Doktorant zauważył potrzebę uwzględnienia roli autonomii w analizach predyktorów decyzji prokreacyjnych. Nie znalazłam jednak rozwinięcia tej myśli w publikacjach czy autoreferacie mgra Ciesielskiego. Kieruję do Doktoranta pytanie o to, czy autonomię rozumieć należy jako ważny aspekt rozwoju tożsamościowego, profilu osobowościowego czy też jako potrzebę albo postawę? Ta uwaga powiela niejako moje wątpliwości co do umieszczania różnych pojęć w jednej kategorii – charakterystyki osoby – sformułowane odnośnie modelu zaprezentowanego na Rysunku 1. Analizując uzyskane przez Doktoranta wyniki można zauważyć, że generatywność korelowała jedynie z religijnością (słaby efekt wyjaśniający tej ostatniej zmiennej). Być może jest to wskazówka dla teoretycznego

uporządkowania potencjalnych predyktorów uprzedzeń wobec ODB, jak i ich zapośredniczonych efektów (np. wspomniany w autoreferacie efekt określonych cech osobowości na uprzedzenia mediowany przez społeczne nastawienia). Zgadzam się z Doktorantem, że jest to tematyka, której zgłębianie warto kontynuować.

Ponadto, prosiłabym o podanie informacji na temat efektów płci dla natężenia uprzedzeń wobec ODB i jako moderatora powiązań między zmiennymi wyjaśniającymi i wyjaśnianą w przeprowadzonym badaniu. Doktorant wspomniał o uwzględnieniu zmiennych demograficznych w dodatkowych analizach (dostępne w OSF; informacja podana w *Endnotes*), ale z racji ich braku w samym autoreferacie poproszę o informację na ten temat.

Ostatnia z Publikacji włączonych do cyklu doktorskiego to propozycja eksperymentalnego redukowania uprzedzeń wobec ODB. Doktorant wychodzi zatem poza pomiar kwestionariuszowy proponując zastosowanie interwencji w opracowaniu własnym. Zarówno w autoreferacie jak i w samym artykule mgr Ciesielski dokonuje przeglądu ujęć teoretycznych dotyczących mechanizmów redukcji uprzedzeń. Trafnie przywołuje powszechnie znane psychologom tezy Petty i Cacioppo (ścieżka centralna i peryferyjna modyfikacji postaw), model CPAG (*Categorization-Processing-Adaptation-Generalization*) czy wnioski płynące z badań własnego, szerszego zespołu (Golec de Zavala i współpracownicy). Zauważam i doceniam doświadczenie Doktoranta w zakresie projektowania i przeprowadzania interwencji, które sądząc po cytowanych publikacjach współautorskich, wykracza poza problematykę postaw wobec osób podejmujących różne decyzje prokreacyjne. W Publikacji 5 Doktorant proponuje własną metodę redukcji uprzedzeń wobec ODB, mocno i prawidłowo osadzoną w literaturze. W badaniu porównano trzy metody eksperymentalne oraz warunek kontrolny pod względem skuteczności w redukcji uprzedzeń wobec ODB. Jak podał Autor, metoda niestereotypowości i niestereotypowej ekspozycji zdają się najbardziej efektywne (brak efektu różnicy międzygrupowej, choć nasilenie uprzedzeń spadło). Zastosowane metody wydają się dość łatwe w implementacji, zarówno w kontekście ich zaplanowania, jak i realizacji (możliwość przeprowadzenia procedury online czy modyfikacji prezentowanego materiału, mała inwazyjność).

Zainteresowała mnie poruszana w publikacji kwestia zaangażowania uczestników interwencji. Czy Doktorant ma pomysł na to, jak je zwiększyć i korzystnie wpłynąć na oczekiwane efekty zastosowanych metod?

Odwołując się do podawanych treści we wcześniejszych publikacjach z cyklu, nasuwa się również pytanie o to, czy występują różnice interindywidualne lub międzygrupowe w zakresie podatności na opisane w publikacji 5 interwencje? Warto nawiązać do tych kwestii na dalszych etapach postępowania, podczas prezentacji osiągnięć przez mgra Ciesielskiego.

Od strony formalnej można uznać, że autoreferat w sposób klarowny łączy treści przedstawione w pięciu publikacjach w całość, wskazując na mocne strony kolejnych przedsięwzięć o charakterze teoretycznym i empirycznym oraz na możliwe ograniczenia. Rozprawa doktorska wraz z cyklem pięciu publikacji została przygotowana starannie, bez błędów natury formalnej i z wszystkimi, wymaganymi załącznikami. Ponadto, odnosząc się do wszystkich pięciu publikacji tworzących osiągnięcie doktorskie, chcę wyrazić swoje uznanie wobec skrupulatności Doktoranta w obszarze planowania i realizacji badań. Zgody właściwej Komisji ds. etyki badań były uzyskiwane. Doktorant hołduje zasadzie otwartości nauki (prejeregistracja w *the Open Science Framework*, dostępność baz danych).

Konkluzja

Uznaję, że zaprezentowane przez mgra Pawła Ciesielskiego rozwiązanie sformułowanego problemu naukowego jest oryginalne. Cykl doktorski cechuje spójność. Poziom rozważań teoretycznych oceniam bardzo wysoko. Doktorant ma szerokie rozeznanie w kanonie literatury psychologicznej i w obecnym stanie badań, a więc zaprezentował oczekiwany dla tego typu prac zakres wiedzy teoretycznej w dyscyplinie psychologia. W Publikacjach 1 – 5 oraz w autoreferacie mgr Ciesielski przeprowadza wielowątkowy wywód wyczerpująco uzasadniając formułowane cele i hipotezy badawcze. Doktorant proponuje własne metody pomiaru i modyfikacji postaw wobec

osób dobrowolnie bezdzietnych. Posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wśród walorów rozprawy należy podkreślić wnikliwą analizę teoretyczną unikalnego tematu o znaczącej wartości poznawczej, staranne zaprojektowanie kolejnych badań z zachowaniem wysokich standardów etycznych i metodologicznych, sumienną realizację zaplanowanych badań, wielowątkowe i samokrytyczne podejście do analizy oraz dyskusji uzyskanych wyników, co świadczy o dojrzałej postawie Doktoranta.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 190 ust. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Z tej racji wnioskuję o dopuszczenie Magistra Pawła Ciesielskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, reading "Maria Kordmickaya". The signature is written in a cursive, flowing style.